

Komenský a my 2023/2024, 22. ročník

Téma kategorie A - Labyrint a ráj

V prosinci roku 2023 uplyne 400 let od dokončení Komenského fenomenálního literárního díla, tehdy pod jménem *Labyrint světa a Lusthaus srdce*. To nás vede k návrhu tématu, které by toto výročí reflektovalo. Protože vlastní téma labyrintu je výtvarně poměrně nejednoduché a určující, rozhodli jsme se k návrhu přistoupit v širším kontextu a navrhnout podtémata, která nesouvisí přímo jen s labyrintem jako symbolem, metaforou nebo výtvarným artefaktem, ale s hledáním pomyslného cíle člověka, včetně akcentace poutníka a ráje jako cíle duchovního putování. Uvědomujeme si, že i tak jde o téma pro malé děti náročné, doporučujeme proto pročíst návodná témata, kde se snažíme navrhnout zpřesněné oblasti zvládnutelné malými dětmi. Letošní témata jsou proto rozváděna do větší šíře než v jiných letech včetně odkazů na výtvarné precedenty.

Do soutěže budou přijímány práce vytvořené jakoukoliv technikou včetně trojrozměrných (v případě keramiky prosíme o důkladné zabezpečení výrobků).

Návodná témata

Následující témata jsou jen inspirativní, kladou si za cíl zejména upozornit na vrstevnatost námětu a otevřít prostor buď k delšímu projektu, nebo k přemýšlení, vyprávění, mimetickému hraní, pozorování a k následné výtvarné realizaci, není třeba se jich držet. Ani součásti jednotlivých témat nejsou závazné, je možné se inspirovat jen jednou pasáží. Témata jsou formulována pro učitele, dětem je třeba je upravit a přednést srozumitelnou formou. Doporučuji si zvolené téma zkontrolovat s výtvarnými precedenty, literárními zpracováními atd.

1. Bloudění. Kdo někdy nezabloudil? Situace, kdy nelze nalézt správnou cestu, je téma nočních děsivých snů a nepodařených výletů. Vznikají komické, ale i hrůzostrašné situace s nečekaným přespáním na nečekaném místě, ale nečekané jsou také překvapivé objevy: kdo si někdy neřekl: „kdybych nezabloudil, neviděl bych toto místo, nepotkal tohoto člověka“? Kde jsi zabloudil/a? V městě, v krajině, v lese?
2. Cíl. Co je cílem cesty? Každá cesta vede k cíli. Výlety, které měří mnoho kilometrů, vedou často na horu k hradu, do města, ale také na chalupu. Mohou být ale i delší cesty: za moře, do neznámých končin. Jsou cesty, kdy se neplánuje návrat zpátky (přestěhování, přijetí práce v cizí zemi, ale i emigrace). Jak vypadá takový cíl? Jaká vypadá cíl v první chvíli po spatření?
3. Průvodci. Na cestách je dobré mít zkušené průvodce, kteří radí v nejasných situacích, baví se v dlouhém tichu, podporují odvalu. Ale mohou být i nepřátelští, mohou to být zrádci nebo zneužívat situaci. Jakého průvodce by sis přál/a? A jakého nepřál/a? A nemusí to být jen člověk, ale třeba i zvíře!
4. Labyrinty byly samy v minulosti častým tématem výtvarných děl. Byly vnímány jak historicky, tedy jako odkaz na známý řecký mýtus o Minoově labyrintu na Krétě (viz textovou přílohu) s figurálním zpracováním

hlavních postav hrdiny Thésea, dcery krále Minóa Ariadny a zrůdy Minótaura (ale také příběh architekta labyrintu Daidala a jeho syna Íkara), tak i metaforicky jako obraz cesty ke spáse. Labyrint je také krásný

ornament, který byl umístován do středověkých kostelů. Starý řecký obrazec lze nakreslit podle jednoduchého schématu. Děti mohou zkusit ztvárnit labyrint, zakomponovat jej do malované krajiny nebo architektury. Mohou se zaměřit na příběhovou linii příběhu a znázornit některou ze zúčastněných postav (viz Picasso, *Minótauros*)

5. Lusthaus. Představa pozemského, ale i nebeského ráje se často setkávala s vizí krásné zahrady. Ve středověkém Životu svaté Kateřiny je zachycena středověká představa takového místa: Panna Marie sedí na louce pokryté kvítím s malým Ježíšem v náručí. Je to *hortus conclusus* (zahrada zavřená) či *locus amoenus* (líbezné místo). Uprostřed takové zahrady stojí lusthaus, tedy altánek, místo k odpočinku. Toto označení má i Komenský v prvních dvou verzích *Labyrintu*. Jak vypadá taková dokonalá zahrada? Jak vypadá lusthaus, doslova „vzdušný dům“?

6. Pozemský ráj. Lidé od starověku hledali místo, kde je dostatek všeho, kde nejsou nemoci, kde je dostatek jídla. Na jednu stranu si ho vybájili jako ideální místo kdesi za obzorem (hledání místa, kde byl Ráj; země krále Jana, Ostrovy blažených); na druhou stranu jej vykreslili jako satiru (země Cockaigne, kde pečení holubi létají přímo do pusy, viz např. P. Brueghel, *V zemi peciválů*, 1567). Jak by vypadalo místo, kde je dostatek všeho? Co by sis tam představoval/a? Je to život v souladu s přírodou? Je to místo materiálního uspokojení? Je to místo, kde se neumírá?

7. Ráj. Cílem lidské životní cesty bylo ukončit ji cestou do Ráje. Lidé jej popisovali jako nepředstavitelně krásné místo, plné světla a harmonie, bezpečí, nepodléhající času ani zániku. Jak asi vypadal (nebo snad vypadá) Ráj? Jsou tam andělé? Jsou tam svatí lidé i ostatní, tak, jak je známe třeba z filmu *Anděl Páně*?

Textová příloha

Jan Amos Komenský, Jedno nezbytné, o knósském labyrintu a o výkladu báje

5. Toto je báje o Labyrintu. Mocný král Kréty Minos měl manželku Pasifae, ženu obludné žádostivosti. Když ta porodila obludný plod svého cizoložného styku s býkem, půl člověka a půl vola (zvaného Mínotaurus), nařídil král postavit labyrint (dílo geniálního umělce Diadala), tj. spletitou budovu, plnou nekonečného množství slepých cest, síní, průchodů, stoupání a sestupů, v níž ten, koho tam vpustili, stále bloudil a nikdy z ní nenašel cestu ven. Král tam nejprve rozkázal zavřít toho svého bastarda, a potom tam posílal odsouzené k smrti, aby je obluda buď pohltila, nebo aby zemřeli hlady. Jen Theseovi (synu athénskému krále) se podařilo prchnout, poněvadž se nad ním slitovala Ariadne, dcera krále Minose a (na radu Daidalovu) mu dala klubko nití atd.

6. Takové bylo bájně vyprávění starých o Labyrintu. Když je vykládají mytologové, říkají, že ukazuje na lidský život, který je všude tak spletitý a plný nepřekonatelných nesnází, že nikdo ze smrtelníků (kromě toho, koho sám Bůh vybavil moudrostí) není s to se z nich vymanit. Skrytý smysl se však lépe odhalí, rozeznáme-li, že onen Minos, král celé Kréty, odkazuje ke králi veškerenstva, k Bohu, a Pasifae, jemu vpravdě podobný obraz, že znamená člověka. Když s ní pak zcizoložil pekelný býk Satan, vzešla z toho nešťastného zrození obluda, Minotaurus, tj. moudrost, smíšená z božského a satanského semene: seshora se v ní obráží cosi oslňujícího a nebeského, jakási božská podoba, avšak zdola pozemské a ohyzdné, skutečnost nejsatanštější. (Chtěli jsme totiž být bohy, avšak ďábelským způsobem: být podobni Bohu vlastní vševědoucností a rovni ďáblu vypovězením poslušnosti.) A král veškerenstva, aby nás potrestal, nám tento svět pro nás stvořený, divadlo své moudrosti, proměnil v labyrint. Do něho jsme všichni byli uvedeni a bloudíme bez konce, jak to potvrzuje svědectví Šalomouna i všech moudrých a sama smutná, trvale se opakující zkušenost. Celý svět je totiž velký labyrint s bezpočtem menších, které jsou v něm, takže není smrtelníka, který by v nějakém nebloudil — spíše jeden a týž člověk bloudí v mnoha labyrintech.

Jan Amos Komenský, *Jedno nezbytné* (přel. L. Brož), Praha 1999, s. 30–31.

Země kněze Jana

Království kněze Jana oplývalo zlatem, stříbrem a drahokamy a bylo s to přijmout všechny hosty a všechny poutníky, kteří přišli. V tomto království nikdo nebyl chudý, nebylo tam zlodějů ani lupičů. Všechno bylo společné a majetek se nedělil, Janovi poddaní měli vše, co si mohli přát. Používali kameny, které dokázaly ovlivňovat počasí a měly opravdu zvláštní moc. Jeden přeměňoval vodu v mléko, jiný vodu ve víno. Jiný kámen, byl-li vhozen do vody, v níž nebylo ryb, jen se do ní potopil, hned byla plná ryb a ty nemohly odplout, dokud, kámen nebyl z vody venku. Byly mezi nimi takové, z jejichž krve se získával purpur. Byl tam také kámen s takovouto mocí: táhl-li jej za sebou lesem lovec a přivázal-li k němu dračí vnitřnosti, všechna lesní zvířata za ním šla jako vábena neodolatelnou silou. Když lovec odvázal dračí vnitřnosti a schoval kámen do jeskyně, zvěř se znovu rozeběhla po lese.

Šel-li kněz Jan se svým vojskem do války proti nepříteli, namísto korouhví vztyčili třináct velikých, vysokých křížů ze zlata a drahokamů a připevnili je na vozy; za každým vozem následovalo sto tisíc jezdců a sto tisíc pěšáků ve zbroji. Měli množství obranných prostředků, statečné národy rozličných podob, z nichž nejstatečnější byly Amazonky. Kněz Jan každoročně v čele svého dvora navštěvoval s početným vojskem

hrob proroka Daniela v opuštěné Babylonii a všichni byli ozbrojeni kvůli jedovatým hadům a jiným hadům, kterým se říkalo „strašliví“.

Mezi Janovými lidmi nebyli lháři, a začal-li někdo přece jen lhát, jako by byl od té chvíle mrtev, to znamená, že byl ostatními považován za mrtvého a ztratil čest. Všichni žili pravdou a navzájem se milovali. Necizoložili, ani nepáchali jiné neřesti. Na jeho dvoře se jedlo jednou denně a každý den se u jeho stolu nasýtlo na třicet tisíc lidí kromě příležitostných hostů. Všichni dostávali denně darem jak koně, tak jiné královské dary. Jednou měsíčně obsluhovalo u jeho stolu sedm králů podle míry svého důstojenství, sedmdesát dva vévodů a tři sta šedesát pět hrabat kromě těch, kteří byli pověřeni jinými úkoly. Denně jedlo u jeho stolu dvanáct arcibiskupů a dvacet biskupů kromě patriarchy od Svatého Tomáše, primase Samarkandu a arciprimase Sus. Tito tři se každý měsíc navraceli podle předem určeného pořadí na své sídlo. Ostatní pobývali stále na dvoře kněze Jana a opati sloužili jeden po druhém denně mši v jeho kapli a každý měsíc se navraceli do svého opatství, aby i tam dostali svým povinností, než se vrátí zpět na Janův dvůr.

Na dvoře bylo mnoho dvořanů, jimž byly propůjčeny nejvyšší tituly a úřady, pokud jde o církevní důstojenství převyšující jakoukoli jinou službu Bohu. Jídlonoš byl vlastně primas a král, dvorní číšník byl arcibiskup a král, komoří biskup a král, podkoní král a archimandrita a vrchní kuchař král a opat. Kněz Jan z tohoto důvodu nechtěl přijmout žádný z titulů či řádů, jichž byl dvůr plný, a proto z pokory dal přednost tomu, aby ho nazývali méně vznešeným jménem a přijal nejnižší svěcení, tedy kněžské.

Dopis kněze Jana končil takto: „Nyní ti nemůžeme naši slávu a naši moc popsat tak, jak bychom chtěli. Ale až k nám přijdeš, uvidíš, že jsme opravdu pány všech pánů, pokud jde o říši na zemi. Protuto chvíli věz pouze, že se rozkládá do šíře čtyř měsíců cesty a že nikdo nemůže říci, kam až se táhne do déli. Kdybys mohl spočítat „hvězdy na nebi a písek v moři, tehdy bys mohl změřit naše panství a naši moc.“

Erberto Petoia, *Středověké mýty a legendy* (Irena Kurzová, př.). Praha 1998, s. 56–57.

POHÁDKA ZE ŠLARAFIE

Byl jsem v Šlarafii a viděl jsem: na tenké hedvábné nitce visel Řím a Laterán, beznohý člověk předhonal rychlého koně, ostrý meč prosekl most. Spatřil jsem mladého oslíčka se stříbrným nosem, honil dva rychlé zajíce, viděl jsem širokou a košatou lípu, rostly na ní horké lívance. Viděl jsem starou vychrtlou kozu, na hřbetě nesla dobrých padesát fůr sádla a šedesát fůr soli. Je už těch lží dost? Viděl jsem orat pluh bez koní a volů, roční děcko hodilo čtyři mlýnská kola z Řezna do Trevíru a z Trevíru rovnou doprostřed Štrasburku, a na Rýně plaval jestřáb; plným právem po něm plaval. Slyšel jsem, jak se ryby hlasitě hádají, bylo to slyšet až do nebe, sladký med tekł jako voda z hlubokého údolí na vysoký vrch; to byly roztodivné věci. Dvě vrány tam žaly louku, dva komáři stavěli most, dva holubi roztrhali vlka, dvěma dětem se narodila kůzlata, dvě žáby spolu mlátily obilí, dvě myši světily biskupa a dvě kočky vyškřábaly medvědovi z tlamy jazyk. Přihnal se šnek a zabil dva lvy, stál tam pucifous, oholil že nám vousy, dva kojenci poroučeli matce, aby byla zticha, dva chrti vynášeli z vody mlýn a jedna stará herka stála u toho a říkala, že je to tak dobře. Ve dvoře stáli čtyři koně, ze všech sil mlátily žito, dvě kozy zatápěly v kamnech a červená kráva sázela do pece chleba. Vtom zakokrhál kohout: „Kykyryky, konec pohádky! Kykyryky!“

Jacob a Wilhelm Grimmové, *Pohádky* (Jitka Fučíková, př.), Praha 1988, s. 226.

DIETMARSKÁ LŽIVÁ POHÁDKA

Budu vám něco vyprávět: Viděl jsem letět dvě pečená kuřata, letěla rychle, břicha obrácená k nebi, hřbet k peklu, po Rýně plavala kovadlina a mlýnský kámen, plovaly pěkně pomalu a tiše, o svatodušních svátcích seděla žába na ledě a žrala radlici. Byli tam tři chlapíci, před nimi utíkali zajíci, chlapíci chodili o berlách a na chůdách, jeden byl hluchý, druhý slepý, třetí němý a čtvrtý nemohl hnout nohou. Chcete vědět, jak se to událo? Slepý první uviděl upalovat zajíce přes pole, němý zavolal chromého a chromý ho popadl za límec. Pár lidí chtělo plachtit po zemi, napínali plachty ve větru a plavili se přes širé polní lány; když se plavili přes vysokánskou horu, bídně utonuli; rak zahnal zajíce na útěk, vysoko na střeše ležela kráva, vylezla tam. V tom kraji jsou mouchy veliké jako kozy. Otevři okno, ať ty lži vyvanou.

Jacob a Wilhelm Grimmové, *Pohádky* (Jitka Fučíková, př.), Praha 1988, s. 226.

